

Tre Grundtvig-salmer, fortolket og belyst

Modtaget fra Bjørn Monberg d. 3. marts 2009

561 Jeg kender et land

Mel.: Thomas Laub 1907

Otto Mortensen 1982.

1 Jeg kender et land,
hvor håret ej gråner, og tid har ej tand,
hvor solen ej brænder, og bølgen ej slår,
hvor høsten omfavner den blomstrende vår,
hvor aften og morgen går altid i dans
med middagens glans.

2 O dejlige land,
hvor glasset ej rinder med tårer som sand,
hvor intet man savner, som ønske er værd,
hvor det ikkun fattes, som smertede her!
Hvert menneske søger med længsel i bryst
din smilende kyst.

3 Forjættede land!
Du hilses i morgenens spejklare strand,
når barnet mon skue din skygge fuldskøn
og drømmer, du findes, hvor skoven er grøn,
hvor barnet kan dele med blomster og siv
sit smil og sit liv.

4 O flygtige drøm
om evigheds-øen i tidernes strøm,
om templet for glæden i tårernes dal,
om halvgudelivet i dødningsesal!
Med dig fra de fleste henfarer på stand
de levendes land.

5 O skuffende drøm!
Du skinnende boble på tidernes strøm!
Forgæves dig skjalden med mund og med pen
af glimrende skygger vil skabe igen.
Når skyggen er ligest, da hulker de små,
som stirrer derpå.

6 Fortryllende drøm
om evigheds-perlen i tidernes strøm!
Du gækker de arme, der søger omsonst,
hvad hjertet begærer, i billed og kunst,
så varigst de kalder, hvad sikkert forgår
som timer og år.

7 O kærligheds Ånd!

Lad barnlig mig kysse din strålende hånd,
som rækker fra Himlen til jorderigs muld
og rører vort øje med fingre som guld,
så blålig sig hæver bag buldrende strand
det dejlige land!

8 O himmelske navn,
som åbner for vores din hellige favn,
så Ånden, usmittet, kan røre ved støv
og levendegøre det visnede løv!
O lad mig nedknæle så dybt i mit ler,
at Gud mig kun ser!

9 O vidunder-tro,
som slår over dybet den hvælvede bro,
der isgangen trodser i buldrende strand
fra dødningshjem til de levendes land!
Sid lavere hos mig, du højbårne gæst,
det huer dig bedst!

10 Letvingede håb!
Gudbroder, genfødt i den hellige dåb!
For rejserne mange til landet bag hav,
for tidender gode, for trøsten, du gav, I
ad så mig dig takke, at glæde jeg ser,
når håb er ej mer!

11 O kærlighed selv,
du rolige kilde for kræfternes elv!
Han kalder dig Fader, som løser vort bånd,
al livskraft i sjælen er gnist af din Ånd,
dit rige er der, hvor man død byder trods,
det komme til os!

12 Vor Fader så huld!
Du gerne vil trone i templet af muld,
som Ånden opbygger i Midlerens navn,
med rygende alter i menneskefavn,
med himmellys-bolig af gnisten i løn
til dig og din Søn.

13 O kristelighed!
Du skænker vort hjerte, hvad verden ej ved,
hvad svagt vi kun skimter, mens øjet er blåt,
det lever dog i os, det føler vi godt:
Mit land, siger Livet, er Himmel og jord,
hvor kærlighed bor.

N.F.S. Grundtvig 1824

DE LEVENDES LAND

Året er 1824. Grundtvig har gennemlevet en af sit livs hårdeste kriser. Både psykisk og sjæleligt har han været hårdt prøvet. Angsten har redet ham som en mare; anfægtelserne har kastet ham ud i dyb fortvivelse; mørket omsluttet ham både dag og nat, og der var intet håb, ingen trøst at hente noget steds. Da sker det pludselig i adventstiden 1823, at det hele letter, og lyset bryder igennem. Han beskriver det selv med Paulus' ord fra en epistel til søndagen: "Natten er forbi, dagen er kommet nær".

Det kommer til at virke som en mægtig befrielse, selvom han flere gange de næste måneder får mindre tilbagefald. Han giver sig i kast med at beskrive, hvad der er sket i et kæmpe-digt på 312 vers, Nyaars-Morgen. En poetisk profetisk vision, hvori tingene afklares for ham. Alt det, han har kæmpet med i nattens mørke, lyses op i en helt ny forståelse af kristendom og menneskeliv.

Midt i denne hektiske periode skriver han digtet *De Levendes Land*. I første omgang blev det blot skrevet til skrivebordsskuffen; måske fordi han betragtede det som et personligt opgør med sit hidtidige livsgrundlag; men digtet rækker langt ud over personlige erfaringer, idet det beskriver et helt banebrydende syn på kirke og kristendom og dets forhold til menneskelivet. Det er næsten som en programerklæring for Grundtvigs senere salme-digtning.

Allerede i sin form antager digtet skikkelse af et opgør ikke blot med hans egen fortid, men også med kirkens fortid, idet han bruger samme versemål som i Kingos mægtige barokepos *Far verden, far vel*. Den verden, som Kingo her siger farvel til, er den verden, som vi mennesker lever i og former. Med stærke ord forkaster han denne verden og vender sig mod den himmelske i *Abrahams skød*.

Det er denne forkastelse af det skabte menneskeliv, Grundtvig gør op med. Han søger mod en form for anerkendelse af det jordiske, samtidig med at han som Kingo er fuldstændig bevidst om, at der er noget galt: Syndefaldet har bragt uorden i skaberværket.

Vi har i os en dyb fælles erindring om paradislivet. Et liv sådan som det var tiltænkt os fra Skaberens hånd, før vi satte det hele over-styr. Det beskrives i digtets første tre strofer. Egentlig et liv, som det vi kender her i smukkeste udgave uden forgængelighed og alt det, der nedbrydes og tilintetgøres her: Håret gråner ikke, og høsten omfavner den blomstrende vår. Et liv hvor man intet savner, og hvor kun det, som smerter her, ikke findes. *Hvert menneske søger med længsel i bryst din smilende kyst*. Men vi kan jo kun længes efter noget, som vi har kendskab til på en eller anden måde. Barnet kender landet allerbedst, fordi det med sin umiddelbarhed er så nær på naturen; og dog er det kun en skygge af landet også barnet oplever.

Det voksne menneskes drøm om at genskabe dette land her på jorden er imidlertid helt umulig. Vi kan ikke skabe en *evighedsø midt i tidernes strøm*. Og drømmen er ikke blot umulig, den er også farlig, for jo mere vi drømmer, des mere mister vi kontakten med de levendes land. Vi skal leve her midt i forgængeligheden med de smerter og tårer, der nu en gang findes.

Også kunstnerne prøver at forfølge denne drøm; men det er forgæves. De kan måske nok komme tæt på, men *når skyggen er ligest, da hulke de små, som stirrer der må*. Da må vi smerteligt erkende, at det er en skuffende drøm. Denne strofe (nr. 5) er et opgør med romantikkens kunstsyn, som Grundtvig også var fanget ind af i sine unge dage.

I strofe 6 strammes tonen for alvor omkring de kunstneriske bestræbelser på at skabe en *evighedsperle i tidernes strøm*. Det er og bliver forførende narreværk, og det forgår som timer og år.

Fra strofe 7 og digtet ud sker der en afgørende vending, idet paradislivet på forunderlig vis viser sig alligevel at kunne manifestere sig i denne jordiske tilværelse. Faktisk er der i denne opbygning af digtet også en parallel til Kingos digt. Ikke så kunstfærdigt udført som Kingo, men alligevel en genvinding af det tabte eller forkastede. Men hvor Kingo genfinder det tabte i en hinsidig tilstand i *Abraham skød*, så genfinder Grundtvig det tabte her i vort jordiske liv. Det er bemærkelses-værdigt, fordi han i det foregående helt har forkastet muligheden for, at det kunne finde sted. Når det kan lade sig gøre, er det, fordi Gud selv skaber den ny mulighed i os og for os.

I strofe 7 taler han om kærlighedens ånd, som rækker ned i jorderigs muld og *rører vort øje med fingre som guld*, et smukt billede på en tro, der vederfares et menneske, uden at det selv har været i stand til at

fremkalde den. Men i det øjeblik øjet er blevet berørt af de gyldne fingre, så ser man det dejlige land hæve sig bag den buldrende strand.

Det himmelske navn (str.8), som lader os modtage denne himmelske velsignelse, er Kristus. Det navn som indpodes i os ved dåben, så vi bliver ét med Gud gennem det navn, og forgængeligheden overvindes: *Det visnede løv levendegøres*. Det er ikke os, der hæver os op til Gud; vi skal netop nedknæle dybt i vort ler (en hentydning til, at Adam skabes af agerjordens muld, gentaget ved begravelsen: *af jord er du kommet*). Vi skal med andre ord overgive os til vores menneskelighed, for i den finder Gud os.

"Så er da tro, håb og kærlighed, disse tre; men størst af dem er kærligheden". Disse ord af Paulus fra Konrintherbrevet er stroferne 9 – 11 viet til. Han starter med *vidundertroen*, der kan slå bro over isgangen ved den buldrende strand, som skiller det jordiske liv fra de levendes land. Igen er der tale om en tro, som Gud skaber i mennesket, ikke en som de selv tilkæmper sig.

I strofe 10 taler han om Guds håb i os. Altså ikke vore egne forfængelige håb, men det håb som skænkes os i dåben, hvor Kristus bliver vores bror. Det er et håb, der skænker os mulighed for med ham at besøge *landet bag hav*. Når håbet tilsyneladende forsvinder ved strofens slutning, så skyldes det, at håbet afløses af glæde, når alting går i opfyldelse med den endelige forening med Kristus.

Kærligheden er den største, skriver Paulus. Det tilslutter Grundtvig sig. Gud er kærlighedens ophav, og med den skænkes mennesket al dets livskraft, og dets liv bliver til et Gudsrige midt i forgængeligheden. Guds rige er nemlig der, *hvor man død byder trods!* Det sker, når et menneske slipper alt sit eget og forenes med Gud i kærlighed. Det er den kærlighed, vi beder om i Fadervor: *Komme dit rige*, den bøn som afslutter denne strofe.

Strofe 12 er en henvendelse til Gud: *O Fader så huld!* Vi takker Gud, fordi han gerne vil *trone i templet af muld*. Det er mennesket, der er dette tempel; og det er vel at mærke et tempel, som Gud selv bygger ved hjælp af *Midleren*, det vil sige Helligånden. Grundtvig fortsætter i dette billede af mennesket som et tempel, for i et tempel er der naturligvis også et alter med et rygende offer på. Det er et dristigt billede, der skal vise, at forvandlingen af mennesket er fuldstændig og til Guds ære.

Det er dermed et helt nyt kirkesyn uafhængigt af præster og myndigheder; det er menneskene, menigheden, der bærer kristendommen og evangeliet om Guds kærlighed videre gennem generationerne, og her er dåben afgørende. Nogle år senere opdager Grundtvig betydningen af Trosbekendelsen, som den lyder ved dåben, som noget helt afgørende i denne menneskelige og kristelige kirke.

Den afsluttende strofe handler så om vores kristelighed. Altså dette at vi ligner Kristus, er lig med ham så at sige. I denne kristelighed får vi alt det tabte tilbage. Alt det, som vi forgæves stræbte efter, skænkes os her; og verden ved ikke af det, fordi den jo arbejdede forgæves på at skabe det hele. Det lever altså i os på trods af syndefaldet og uddrivelsen af paradiset. Og digtet toner ud i den forening af det jordiske og det himmelske, som er den afgørende grundtanke og skiller det fuldstændig fra Kingo tankegang: *Mit land, siger Livet, er Himmel og Jord, hvor kærlighed bor*.

Arne Ørtved.

411 Hyggelig, rolig

"Hyggelig, rolig". Det lyder meget dansk. Sådan lidt kaffe og blødt brød foran fjernsynet-agtigt. Men Grundtvig har nu fundet inspirationen til sin salme et helt andet sted, nemlig i Det Gamle Testamente. Nærmere bestemt i en såkaldt Davidssalme (Salme 84), der som så mange andre af de gammeltestamentlige salmer, handler om templet i Jerusalem, også kaldet Zion. "Hvor er din bolig vidunderlig, Hærskarers Herre", digter salmisten, og fortsætter med at udmale, hvor meget og hvor intenst han længes efter at bo der. Ja, hvordan hans hjerte og krop ligefrem råber efter at kunne være hos den levende Gud. Grundtvig længes også, og med næsten de selv samme ord, bl.a. om den privilegerede spurv og svale, der færdes der, hvor det er så godt at færdes. Hans længsels mål er dog ikke, som salmistens, Israels tempel, men den kristne kirke – eller rettere: gudstjenesten som den forrettes i den kristne kirkes danske underafdeling, den "folkemenighed" han selv er en del af, og han som dansk salmedigter låner sin stemme. For hvor jødefolket engang vidnede om Gud, er forkyndelsen nu, vil Grundtvig sige, lagt i munden på os her i Danmark. Nu er det vores tur. Derfor det meget danske udtryk "hyggelig", og derfor er det måske også, at så mange synes, at den her gammeltestamentligt inspirerede salme klinger særligt dansk. Salme 84 er en såkaldt "Valfartssalme", dvs. den er blevet sunget under de jødiske valfarts-fester, hvor man begav sig af sted til helligdommene, ikke mindst templet i Jerusalem. "Lykkelige de mennesker, der har deres styrke i dig, / de som har i sinde at drage på valfart", lyder det i vers 6. Også hvad det angår, tager Grundtvig tråden op, men igen gør han det på sin måde. Valfarten som han fortolker den, og som han lader os synge om den ved søndagens gudstjeneste, finder nemlig sted i et både mindre, dagligdags og langt større, himmelsk perspektiv end den gammeltestamentlige salmist udlægger det.

For, på den ene side, handler valfarten for Grundtvig om den rejse vi foretager mellem vugge og grav i det her jævne menneskeliv. En rejse vi får styrke til at gennemføre, når vi går til gudstjeneste og nyder nadverens rejse-kost. På den anden side, så er det menneskelivets endemål ikke et hus bygget af hænder, eller for den sags skyld døden, men det Guds rige, hvor vi til sidst skal samles ansigt til ansigt med Ham.. Det er altså ikke den magelige ro og hvile, men livets rejse, som den anskueliggøres med gudstjenesten, særligt med dåben og nadveren, der er hovedsagen i "Hyggelig, rolig". Vigtige er derfor linjerne i vers 4, hvor Grundtvig skriver om den troende, at han hernede – dvs. i dette jordeliv – frit tør se hen til ("indkige") det himmelske liv i himmerige "på dit ord". Ordet er hos Grundtvig oftest trosbekendelsen, der forbinder kristne til alle tider. Tros-bekendelsen er som indgangsdøren til den kristne tro. Det er med det ord, som det lyder ved dåben (og gentages ved hver eneste gudstjeneste), at vores rejse begynder, og det er med det, at vores rejse får kurs og retning og vi roligt kan tro på, at vi når dens endelige mål hos Gud i hans evighed. Derfor siger Grundtvig om enhver, der har hjemme på trosbekendelsens grund: "Ja, i hans hjerte fra tårernes dal / trappe du bygger til Himmerigs sal". Selv når man er ked af det og tilværelsen ikke ligefrem fremstår som en indbydende morgengave, så bygger Gud med trosbekendelsens ord og indhold, ligesom en trappe, der fører os til en virkelighed, hvor døden ikke bider og mørket og tabet ikke har noget at betyde. Trappen minder os om stigen Jakob så i sin drøm, en stige der gik lige lukt ind i himmelen, men den kan også minde os om de trin op til alteret, man kan se i langt de fleste danske kirker. Det der fremstår så almindeligt og udramatisk kan Grundtvig få os til at se på med andre øjne. Det store i det små. Nogle rå sten-trin i en gammel landsbykirke, til en stilfærdig gudstjeneste en grå søndag morgen i november får pludselig en helt anden og dybere betydning. Fra bænk til alter, fra jord til himmel: livsrejsen der får evighedens perspektiv for den, der har hjemme hos Gud.

I vers 5 uddyber Grundtvig, at det gør noget ved os små, når vi er undervejs med store Gud: Vi lykkes og trives, styrkes og oplives, vi vokser i kræfter og stiger, indtil vi når "højeloft" (kirkens loft der er billede på Guds 47 evighed), hvor vi skal se Gud, som han er. Vi skal se og ses fuldt ud, som Paulus skriver. M.a.o. i gudstjenesten tanker vi op, vi går styrkede derfra, får flere kræfter til næste tørn, vinder måske i troens indsigt. Det er godt at gå i kirke. For så vidt et helt reklamefremstød fra Grundtvigs side. Men det er værd at holde fast ved. Både overfor dem der mener, at kirke-gang er overflødig eller mindre vigtigt eller snak hen over hovedet på folk. Men bestemt også når nogen vil påstå, at man skal være særligt meget kristen for at gå i kirke og føle sig hjemme i gudstjenesten. Til de første kan man sige med Grundtvig, at hvis vi deltager og er til stede og lytter, når vi be'r, synger salmer eller bekender troen, så lukker gudstjenesten sig op og bliver til spil-levende liv og nærvær. Og eftersom vi er glemsomme og gang på gang, af den ene eller den anden grund, falder tilbage i det gamle mørke, så er det vigtigt at komme tilbage og høre og synge om, hvad det er, dét med Gud og os. Så farer sjælen af by, langt over alle stjerner, som der står i vers 6. Til de andre (og bestemt også til os selv) kan vi sige, at hvad kristendommen angår, der begynder vi altid som spædbørn. Ikke som stærke og overbeviste troende. Vi er altid på vej. Og derfor kan vi alle være med: Hyggeligt, roligt.

Henrik Wigh-Poulsen

At sige verden ret farvel

af Sognepræst Flemming Kofod-Svendsen

Døden er barsk og grusom. Den er vores fælles fjende. Grundtvig kæmpede også med dødens benhårde virkelighed. Denne kamp møder vi med voldsom intensitet i salmen At sige verden ret farvel. Den er nr. 538 i Den nye Salmebog, og nr. 609 i Den gamle Salmebog. Grundtvig skrev på salmen i årene 1843-45, og vi kan faktisk følge salmens tilblivelse. Flere andre salmer har sandsynligvis været til inspiration for Grundtvig. Der er ikke tvivl om, at hans dybe sindssygdhed i 1844 har præget salmens endelige udformning.

V1. Mens mange mener, at det er lykkeligt at dø i alderdommen og længes efter at tage afsked, føler den 60-årige Grundtvig, at det er lige svært i enhver alder at lære at tage afsked. Døden er fjenden både for unge og gamle. Vi kan kun lære at sige farvel til livet på den rigtige måde, hvis Jesus er hos os i sit ord.

V2. Grundtvig bekender, at han trods alt hænger ved legemet; det er jo Skaberens, der har sammenføjjet støvet og ånden, som døden vil skille ad. Dødsfrygten har sin oprindelse fra slangebittet, der hentyder til, at Djævelen i slangeskikkelse fristede de første mennesker til at være ulydige mod Gud. Derfor kom synden og dermed døden og frygten for døden ind i verden. Langfredag og påskemorgen overvandt Jesus Djævelen og døden.

V3. er en bøn til Jesus, hvor Grundtvig minder Jesus om, hvordan han selv var ramt af dødsangst i Getsemane have, førend han med sin egen død besejrede den bitre død.

I **v 4** kommer Grundtvig med en ønskedrøm. Tænk hvis Jesus kom igen i herlighed. For da skal de, der lever, bortrykkes sammen med ham. Sker det i Grundtvigs levetid, vil han slippe for dødens gru.

V5 skildrer nærmest et kapløb. Hvad sker først: Jesu genkomst eller Grundtvigs død? Hvis Jesus ikke kommer først, beder Grundtvig om, at Jesus så alligevel på en særlig måde vil trøste ham, når han skal igennem døden.

V6 er vel det mest kendte af salmens vers. Det hedder:

Kom i den sidste nattevagt
i en af mine kæres dragt,
og sæt dig ved min side,
og tal med mig, som ven med ven,
om, hvor vi snart skal ses igen
og glemme al vor kvide!

Den sidste nattevagt er et bibelsk udtryk. Natten var inddelt i forskellige nattevagter. På Grundtvigs tid sluttede nattevægterne kl. 5 om morgenen. Grundtvig bruger ordene som et poetisk billede på livets afslutning. Selv håber han, at et menneske vil være hos ham, når han dør.

I **v7** siger Grundtvig, at Jesus bedst kan disponere, når han skal komme. Det afgørende er ikke hvordan, men at han kommer. Selv om vi ikke har en af vore egne hos os i vor dødstime, kan Herrens trøst dog nå os gennem hans ord.

I **v8** intensiverer Grundtvig sin bøn til Jesus, om at han vil tale til ham i hans dødsstund og beskrive for ham, hvor godt der er i Himmerig og forsikre ham om, at der er reserveret en særlig stol til ham i de lyse sale.

V9 giver os endnu engang indtrykket af Grundtvigs gru for døden, der med sine iskolde fingre sønderriver det bånd mellem støv og ånd, som blev knyttet ved skabelsen. Denne angst får hans blod til at fryse. Men ved Herrens kendte røst, kan digteren dæmpe sin dødsangst under billedet af en mor, som barnet gemmer sig ind til.

Efter at den gamle Grundtvig stille var sovet hen, mens han hvilede i sin stol, kunne F. E. Boisen sige ved hans kiste i Vor frelser Kirke: "Hans bortgang blev, som han længe selv havde ønsket sig den, og som han havde beskrevet den i det sidste vers af sin mageløse salme: At sige verden ret farvel".